

CZU: 343.98:351.74

ROLUL POLIȚIEI ÎN DIMINUAREA SAU ELIMINAREA FACTORILOR DETERMINANȚI AI RISCULUI VICTIMAL

Alexandru CICALA,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-5900-0679

Rezumat

În unele cazuri persoana devine victimă fără vreo contribuție din partea ei, iar în alte cazuri, dimpotrivă, devine victimă provocând activ infracțiunea. Între aceste extreme sunt posibile diferite situații victimogene, care diferă după impactul lor asupra personalității infractorului. De aceea, sporirea eficacității procesului de prevenire criminalității poate fi asigurat atunci când se iau în considerație toți factorii determinanți ai riscului victimal, precum și îmbinările lor tipice, caracteristice unor sau altor categorii de infracțiuni.

Astfel, victimologia devine un factor deosebit de important al organizării practice a prevenirii și combaterii criminalității, precum și al consolidării întregii ordinii de drept, deoarece este chemată să elaboreze măsuri de protecție pentru cetățeni, ce ar permite evitarea situațiilor în care multe persoane pot fi supuse cu ușurință riscului victimal.

Cuvinte-cheie: criminologie, factori victimogeni, victimă, poliție, risc victimal, prevenire, subdiviziuni polițienești, făptuitor, infracțiune.

Summary

In some cases the person becomes a victim without any contribution on his part, and in other cases, on the contrary, he becomes a victim by actively causing the crime. Between these extremes, different victimogenic situations are possible, which differ in their impact on the offender's personality. Therefore, increasing the effectiveness of the crime prevention process can be ensured when all the determining factors of the victim risk are taken into account, as well as their typical combinations, characteristic of some or other categories of crimes.

Thus, victimology becomes a particularly important factor in the practical organization of crime prevention and combat, as well as in the consolidation of the entire legal order, because it is called to develop protection measures for citizens, which would allow avoiding situations in which many people may be subjected easily risk victimization.

Keywords: criminology, victimogenic factors, victim, police, victim risk, prevention, police subdivision, perpetrator, crime, etc.

Introducere. Poliția ocupă un loc deosebit în sistemul prevenirii criminalității. Comparativ cu alte organe ale statului angajate în lupta cu crimi-

nalitatea, poliția este cel mai des implicată în realizarea directă a măsurilor cu caracter profilactic. În activitatea zilnică, subdiviziunile poliției organizează și întreprind măsuri împreună cu reprezentanții tuturor structurilor din domeniul public cât și privat, orientate la relevarea, curmarea, prevenirea a infracțiunilor contra persoanei, a celor patrimoniale etc. [3, p. 359-368].

Potrivit autorului autohton Gh. Gladchi, prevenirea criminalității este o problemă complicată și complexă, soluționarea căreia necesită atât organizarea științifică a domeniului dat, cât și cooperarea fructuoasă a poliției cu alte organe de stat, antrenate în lupta împotriva fenomenului antisocial, și societatea civilă. Organizarea științifică a prevenirii infracțiunilor presupune conformarea acesteia în corespundere cu condițiile obiective ale dezvoltării sociale, elaborarea unor metode și procedee eficiente de contracarare, menite să influențeze asupra sarcinilor ce stau în fața structurilor polițienești. În scopul elaborării unor măsuri de prevenire a criminalității cu adevărat eficiente, este necesară cunoașterea aprofundată și multilaterală a mecanismului infracțiunilor, adică a forțelor motrice de natură obiectivă și subiectivă care contribuie la apariția și dezvoltarea actelor ilicite. În lipsa unor astfel de cunoștințe, nu poate fi vorba despre o activitate serioasă, științifică întemeiată, privind contracararea faptelor antisociale [7, p. 345].

Astfel, poliția poate realiza activitatea de prevenire a criminalității doar în urma scoaterii la iveală și lichidării cauzelor și condițiilor ce determină săvârșirea infracțiunilor, orientate în cadrul activităților de prevenire nu numai asupra infractorilor sau potențialilor infractori, ci și asupra victimelor, posibilelor victime ale infracțiunilor, utilizând totodată măsuri de apărare ale acestora împotriva atentatelor criminale. În literatura de specialitate criminologică astfel de acțiuni sunt denumite ca activități îndreptate în scopul reducerii sau lichidării riscului victimal.

Totodată, riscul victimal este, așa după cum am mai precizat, o atitudine comportamentală, un gest sau o faptă nepotrivită, imprudentă, care poate facilita ori determina o agresiune, o infracțiune cu violență, ale cărei consecințe le suportă victima potențială. În acest context, putem concluziona că, riscul victimal este factorul determinant al infracțiunii, elementul fără de care agresiunea nu s-ar fi întâmplat [10, p. 91-105].

Conținut de bază. Problema care se confruntă mulți cercetători criminologi este aceea de a stabili dacă orice persoană este purtătoare de risc victimal, deci este o victimă potențială sau această potențialitate este specifică numai anumitor categorii de persoane.

Autorul român Barbu Nicu Damian consideră că, riscul victimal este un handicap cu care individul se naște sau este o trăsătură dobândită, care ține deci de factorii sociali și educaționali în care se construiește personalitatea individului. Răspunsul la această problemă nu este prea ușor de dat

pentru că el este nuanțat și este în funcție de categoriile de factori ai riscului victimali.

În acest context, cercetarea diverselor comportamente victimale este corelată în mod necesar cu studierea cauzelor care le determină sau favorizează, cu scopul ca acțiunea socială de apărare a victimelor să se axeze pe îngrădirea efectului acestora chiar pe eliminarea lor.

Factorii care determină victimizarea sunt clasificați în mod diferențiat. O parte din autori consideră că aceștia sunt de natură biologică, socială și educațională, care sunt aplicabile atât victimelor cât și agresorilor. De exemplu:

1. Factorii biologici - dacă victima este slabă, firavă, aceste trăsături biologice predispun victima spre a fi ținta unui atentat infracțional. Între factorii biologici care influențează inadaptabilitatea omului la autoprotecție împotriva crimei se pot menționa următorii: vârsta, feminitatea, boala psihică.

Cu alte cuvinte, persoanele aflate la vârste extreme, femeile, și bolnavii psihici sunt mai predispuse la comportamente riscante, dăunătoare sau chiar periculoase pentru propria lor existență.

a) Vârsta - minorul ca victimă potențială. De regulă, copiii minori și adolescenții pot deveni mai des și mai ușor victime ale infracțiunilor, din simplul motiv că nu au capacitatea deplină de a se autoapăra, posedând astfel un grad sporit de victimitate. Totodată, criminologii au constatat încă cu mult timp în urmă că comportamentul victimei poate servi drept imbold, situație provocatoare care generează declanșarea unui act infracțional. Referitor la minori, o mare influență îi revine nu doar comportamentului victimal al acestora, dar și caracteristicilor psihologice, care, spre deosebire de situațiile victimogene analogice maturilor, le determină un grad mai sporit de vulnerabilitate victimală. Elucidarea particularităților specifice personalității minorilor și a comportamentului lor au o importanță deosebită pentru soluționarea problemelor prioritare legate de prevenirea infracțiunilor ce atentează la inviolabilitatea și libertatea acestora [8, p. 115-124].

Totodată, în această categorie se regăsește și bătrânețea. Bătrânețea prezintă o serie de caracteristici specifice: predomină procesele involutive, diminuarea potențialului energetic și a capacității vitale, accentuarea fenomenelor de sclerozare, scăderea lăbilității funcționale a organelor de simț și a sistemului nervos, a mobilității. Din punct de vedere psihic apar modificări ca sentimentul de depersonalizare, scăderea capacității de concentrare și distribuire a atenției, a rezistenței la stres, sentimentul de insecuritate, creșterea gradului de dependență interpersonală, slăbirea dinamismului instinctiv etc. Dar între bătrânețea cronologică și cea psihologică nu există întotdeauna concordanță.

Infracțiunile privitoare la bătrâni au fost încadrate în două categorii: crime de stradă (furt, tâlhărie) și maltratarea de către persoane cunoscute. Pro-

cesul de victimizare poate să apară în cadrul mediului familial, agresori fiind rudele sau persoanele care îngrijesc bătrânii, sau în afara acestuia, agresori fiind infractorii. Aceștia din urmă, profitând de capacitatea redusă a bătrânilor de a se apăra, și de unele caracteristici psihocomportamentale specifice (credulitate, neglijență, uitare, confuzie), pot comite acte infracționale grave mult mai ușor. Situația este mult facilitată atunci când victima trăiește singură.

În afară de aceste elemente generale care alcătuiesc coordonatele principale ale riscului victimal, mai pot fi circumstanțe particulare ce multiplică acest risc, și anume: femeile, care sunt și mai vulnerabile; bătrânii care locuiesc izolați; cei care sunt cunoscuți că au practicat meserii rentabile sau cei care se îndeletnicesc cu unele activități de comercializare a băuturilor alcoolice.

b) Femeitatea – femeia face parte din categoriile de victime cu cel mai mare grad de vulnerabilitate victimală, alături de copii și bătrâni. Spre deosebire de victimele de sex masculin care, datorită instinctului de conservare, încearcă să evite, să combată sau să anihileze efectele agresiunii practicând la rândul lor o agresiune, victimele de sex feminin, în general, sunt stăpânite de sentimentul fricii, rezultată din amenințările și agresiunea suferită care determină, de regula, acceptarea efectului victimal. La acestea se adaugă și alte trăsături favorizante ale actului de agresiune: sensibilitate, finețe, emoțivitate, forță fizică limitată [12].

Riscurile victimale ale femeii în general sunt diverse și generează, de regulă, infracțiunea de viol, tâlhărie sau concursul acestora. Erorile de comportament care generează astfel de fapte sunt diverse: acceptarea cu ușurință a unor relații de prietenie întâmplătoare, neglijență în stabilirea itinerariului de deplasare către un anumit loc alegând parcurgerea unor locuri izolate, acceptarea de a efectua vizite la persoane nu prea cunoscute, atitudini provocatoare, ținută vestimentară provocatoare, toate acestea fiind împrejurări favorizatoare comiterii infracțiunilor de viol. De asemenea, manifestarea unor atitudini de neglijență în afișarea bijuteriilor și a altor bunuri de valoare, primirea la domiciliu a unor persoane insuficient cunoscute sau chiar necunoscute sunt elemente de risc victimal care favorizează comiterea unor tâlhării.

c) Boala psihică – Boala psihică este un risc victimal care, deși în statistica oficială nu sunt înregistrate un număr impunător de cazuri în comparație cu copii, bătrânii sau femeile, are totuși o gravitate specifică. Bolnavul psihic are, prin definiție, un comportament illogic. De multe ori acest comportament este agresiv, provocator, bizar, stârnește o reacție-răspuns victimizatoare.

În multe situații bolnavii psihici aflați în apropierea localurilor publice au provocat trecătorii sau consumatorii din acele localuri prin gesturi provocatoare ori indecente, suferind loviri sau vătămări corporale. O situație specială o reprezintă femeile tinere cu afecțiuni psihice care sunt victime al unor infracțiuni de viol. Acestea, datorită discernământului diminuat (alte-

rat) sunt acostate în diverse locuri (stații de troleibuz, cofetării) și conduse la locuința agresorului, care întreține raporturi sexuale singur sau, eventual, cu alți complici.

Riscul victimal în cazul persoanelor bolnave psihic îl constituie lipsa posibilităților de apărare adecvată sau chiar de raportare ulterioară a propriei victimizări. În asemenea cazuri, o parte din responsabilitate – deci o parte a riscului victimal – revine acelei persoane care, prin gradul de rudenie sau în virtutea unor atribuțiuni de serviciu își neglijează datoria ori și-o îndeplinesc în mod necorespunzător, expunând la victimizare nevolnicii față de care au răspunderi morale și legale [1, p. 71].

2. Factorii sociali. Potrivit opiniilor unor autori din domeniul criminologiei, factorul biologic îl consideră cel mai importantă componentă a riscului victimal, însă nu este cazul de neglijat factorii de ordin social care au o anumită implicare în determinarea unui comportament considerat victimizator.

Din rândul factorilor de risc victimal de origine socială, se are în vedere izolarea și minoritatea etnică. Astfel, în urma studierii datelor statistice oficiale oferite de către Serviciul Tehnologiei Informațională al Ministerului Afacerilor Interne, pentru anul 2021, s-a constatat că o persoană străină de mediul geografic sau comunitar în care se stabilește la un moment dat, care nu reușește să se integreze rapid în viața comunității respective, în special în mediul rural, este predispusă a fi victima unor infracțiuni cu violență (tâlhărie, viol) dar și a unor agresioni de ordin psihic [4].

3. Factorii educaționali. Riscul victimal plasat pe poziția unui viciu de comportament poate fi abordat și ca o componentă a unor factori educaționali, care are un rol important în formarea personalității individului.

Educația este concepută ca o investiție în om, compusă din mai multe elemente, organizate în sistem, aflate în strânse relații, și care fac ca o modificare produsă în unul dintre ele să se resimtă și în celelalte, astfel încât, fiecare element al acțiunii educative poate fi cauza și efectul altuia. Ea reprezintă o preocupare a întregii societăți prin valorificarea optimă a resurselor sale materiale și umane. La realizarea educației contribuie familia, mediul social, școala, biserica, instituțiile culturale, mass-media și structurile asociative [5].

În altă ordine de idei, cunoașterea factorilor de risc victimal rămâne mereu o problemă deschisă care necesită noi studii și cercetări. Orice element nou identificat ce oferă înțelegerea deplină a comportamentului purtător de risc victimal determină structurile polițieneste adaptarea unor noi măsuri de prevenire și combatere a infracțiunilor cu caracter violent.

În fond, scopul principal al cercetării a este de a sublinia că victima este un element obiectiv în drama judiciară și ea este determinată ca atare de un comportament propriu neadecvat, deci imputabil ei, care se numește risc victimal.

Este cert faptul că, curmarea riscului victimal se constituie una din laturile importante a acțiunilor preventive pe care trebuie să o întreprindă organele și instituțiile specializate ale statului de drept (Poliția). Practic, această acțiune se referă la corijarea comportamentului victimal prin măsuri cu caracter educativ. Se observă că, spre deosebire de combaterea infracțiunilor cu violență, prin măsuri care vizează „reprimarea” infractorului, deci care sunt preponderent coercitive, represive, combaterea devianții comportamentale a victimei potențiale implică acțiuni educative, recomandări care nu se bazează pe forță [1, p. 74].

Aceste acțiuni au în vedere următoarele măsuri: educația juridică a cetățenilor, pregătirea antiinfracțională, prezența forței publice în teren și combaterea stărilor conflictuale.

Educația juridică a cetățenilor cuprinde o gamă largă de activități, realizate la diverse nivele ale structurilor statului și care se bazează pe două laturi principale: propaganda normelor juridice penale și contravenționale de interes cetățenesc major și acordarea consultațiilor populației asupra problemelor de protecție împotriva atentatelor criminale, elaborarea recomandărilor cu privire la comportamentul optimal în situații extreme, informarea cetățenilor despre „situațiile – capcane” victimogene, pentru ca aceștia, în măsura posibilităților, să le evite.

Potrivit autorilor Bandurca și Davidenco, rolul poliției în cadrul activității de educare juridică a cetățenilor constă în îmbinarea măsurilor cu caracter explicativ și a celor de drept administrativ și juridico-penale de influență asupra delictvenților. Asemenea activitate este realizată, practic, de toate subdiviziunile organelor afacerilor interne, îndeosebi de inspectorii de sector și angajații din cadrul serviciilor operative [13, p. 201].

Totodată, în cadrul acestor activități, reprezentanții poliției informează cetățenii cu privire la unele tendințe ale criminalității (forme, gravitate, împrejurări concrete etc.) cu unele situații care trebuie omise în vederea realizării activității de prevenirii victimizării.

Astfel, dacă într-o anumită zonă se atestă un număr mare de infracțiuni cu violență, o intensificare a activităților de explicare a conținutului și sensului unor legi sau a codului penal ar fi benefică. Este important ca asculțătorul, telespectatorul sau cititorul să fie convins că legea este, în primul rând, un instrument care îl protejează și, deci, este în interesul fiecăruia ca aceasta să fie respectată de toți cetățenii [1, p. 75].

Această activitate poate fi realizată de către angajații poliției prin mijloace mass-media, afișe, agende, foi informative ce ar conține sfaturi cu privire la evitarea situațiilor de a deveni victimă a unei infracțiuni, de exemplu, răspândirea în unități de transport public a afișelor cu sfaturi de anticipare a situațiilor victimogene, adresate pasagerilor, dar pentru cetățenii care au

sosit într-un oraș necunoscut pot fi expuse recomandări de acest gen în hoteluri, gări, aeroport etc. În acest scop, pot fi eficiente campaniile publicitare, organizate de angajații poliției în colaborare cu organizațiile nonguvernamentale. Astfel, deosebit de rezultativă a fost compania publicitară „Supraveghere de Vecinătate”, este o acțiune comună în care se implică actorii comunitari: vecinii, Poliția și administrația publică locală, iar statele care au deja acest proiect și de la care am luat această practică, sunt: Estonia, Suedia și SUA [11].

O altă măsură eficientă de înlăturare a factorilor victimogeni și reducere a riscului victimal este pregătirea antiinfracțională a populației, ce se poate realiza concomitent cu precedentă și constă în realizarea unei „instruiri” a populației de așa manieră încât aceasta să evite acele situații sau stări de fapt care pot genera victimizarea. De obicei, aici ne referim la persoanele tinere, cu o experiență de viață în formare.

Conținutul activității de pregătire antiinfracțională este determinat de unele caracteristici ale analizei infracționale și de trăsăturile personalității indivizilor care sunt vizați. Astfel, este benefică realizarea a astfel de activități în cadrul căminelor de studenți unde locuiesc în general tineri din localități diferite, cu nivel de pregătire școlară și generală diferit, cu concepții despre viață, justiție, ordine socială etc. neuniforme. Pe parcursul activității de pregătire antiinfracțională, trebuie să determine diminuarea consumului de alcool, renunțarea folosirii armelor albe, a sprayurilor paralizante; de asemenea se urmărește „instruirea” tinerilor să evite scandalurile cu ocazia balurilor, în discotecă, în general, să evite comportamentele agresive [2, p. 107].

Pregătirea antiinfracțională în școli, licee, în căminele de fete, poate fi realizată prin atenționarea acestora să se comporte cu prudență în acceptarea unor legături ocazionale pentru a evita astfel să fie tâlhărite, violate sau chiar omorâte.

De asemenea, pot apărea situații la un moment dat când persoane fizice de bună credință, manifestă totuși o maximă imprudență, demonstrându-și involuntar, în public conținutul genții personale sau portmoneului în timp ce achită călătoria, fapt ce determină persoanele predispuse de comiterea furturilor din buzunare să fie mai motivate și încrezute în acțiunilor lor infracționale.

Dacă prin intermediul educației juridice, pregătirea antiinfracțională a populației și prezența angajaților poliției în locuri criminogene ce contribuie la contracararea comportamentului infracțional al unor persoane în general, însă identificarea și înlăturarea stărilor de conflict poate fi realizată față de un grup sau o persoană concretă pentru prevenirea unui tip de infracțiune ce se află în derulare [9, p. 205].

În practica subdiviziunilor polițienești s-a constatat că un număr mare

de infracțiuni cu violență se comit în urma acutizării, la un moment dat, a unor stări conflictuale, de care, cu certitudine, și victima se face vinovată.

O problemă importantă de care se confruntă organele de drept reprezintă identificarea la momentul oportun a acestor stări conflictuale, deoarece nu întotdeauna astfel de stări sunt reclamate organelor de poliție (mai ales în mediul rural). În cele mai dese cazuri angajații poliției iau cunoștință de existența acestui conflict abia când se consumă infracțiunea de violență. Considerăm cu convingere că, dacă s-ar realiza identificarea acestor stări conflictuale la momentul potrivit și realizarea de către angajații poliției a măsurilor necesare pentru înlăturarea lor, cu siguranță ar putea fi prevenite multe infracțiuni de omor sau alte infracțiuni de mare violență.

Modalitățile de identificare a acestor stări conflictuale sunt multiple:

- rezultatele analizei situației tactico-operative pe teritoriul deservit;
- informațiile primite de la vecini rude apropiate victimelor sau agresorului;
- materialele dosarelor penale concrete;
- apelurile persoanelor cu funcții de răspundere ale diferitor instituții medicale (de la medicină legală unde sunt înregistrate diverse agresiuni sau secțiile de urgență unde se adresate persoanele care au nevoie de îngrijiri medical) etc.;
- petițiile cetățenilor la alte instituții de stat;
- datele primite în procesul efectuării măsurilor speciale de investigații etc.

Totodată, activitatea practică a Poliției în domeniul prevenirii victimologice necesită organizarea și asigurarea informațională la nivel înalt, determinarea unui șir de probleme:

1. Instruirea polițiștilor în domeniul prevenirii victimologice. Această sarcină poate fi realizată prin instruirea inițială cât și continuă a polițiștilor în cadrul instituțiilor de învățământ din sistemul Ministerului Afacerilor Interne.

2. Selectarea profesională pentru angajare în serviciu în cadrul Poliției. Este important a se ține cont de calitățile psihologice ale candidaților, capacitatea acestora de a se orienta corect în situații periculoasă, exercitându-se obligațiunile de serviciu, fiindcă un colaborator de poliție dezechilibrat, distrat sau neatent, deseori poate să devină o victimă potențială a infractorului [7, p. 345].

3. Organizarea la nivel teritorial a unei evidențe profilactice a persoanelor care au fost victimele infracțiunii. Dorim să precizăm că sistemul evidenței profilactice a persoanelor, care funcționează în prezent și reprezintă o bună sursă de informare privind formarea trăsăturilor personalității victimelor la un anumit gen de infracțiune concret.

Această activitate oferă angajaților Poliției oportunitatea stabilirii cu ușurință victimele potențiale și realizarea asupra lor a măsurilor de prevenire victimologice în acest sens.

4. Dezvoltarea statisticii victimologice la nivel național, care, practic, lipsește actualmente în organele afacerilor interne ale Republicii Moldova. Indicatorii statistici cu privire la persoana vătămată, care conțin în fișa de evidență primară, sunt insuficienți pentru a organiza prevenirea victimologică.

Totodată, propunem să se elaboreze unor acte informaționale speciale pentru cele mai victimogene obiecte și sectoare teritoriale [6, p. 139].

5. Organizarea și realizarea sistematică a interacțiunii tuturor subdiviziunilor organelor afacerilor interne, precum și conlucrarea acestora cu alte organe de stat și organizații neguvernamentale în domeniul prevenirii victimologice. Aceasta va permite, mai întâi de toate, utilizarea, pe lângă posibilități publice, a măsurilor speciale de investigații atât în scop informațional, cât și în calitate de instrument de influență asupra indivizilor supuși prevenirii.

În **concluzie**, putem afirma că, procesul de diminuare sau eliminarea factorilor determinanți ai riscului victimal include următoarele elemente:

1. Utilizarea maximă posibilă a capacității de apărare a victimelor potențiale. Acest fapt poate fi realizat în urma organizării de către angajații poliției activității de instruire și dezvoltarea unor calități de atenție maximă, prudență, hotărâre etc.

2. Instruirea și educarea juridică a populației în scopul școlirii persoanelor referitor la legitima apărare, să nu se înfricoșeze de a opune rezistență, precum și comunicarea neîntârziat subdiviziunilor polițienesci despre infracțiunile săvârșite sau în curs de pregătire. Totodată, în cadrul acestui element este important de inclus și activități de instruire prin utilizarea surselor informative sub forme de pliante, suporturi metodice, broșuri sau utilizarea pe scară largă a posturilor TV, rețelelor de socializare, etc.

3. Încurajarea procurării și deținerii mijloacelor de siguranță permise pentru a opune rezistență persoanele supuse atacului (sprayuri lacrimogene, arme de foc, dispozitivului electric etc.) sau utilizării mijloacelor tehnice de siguranță (sisteme de alarmare, camere video etc.).

4. Reorientarea activităților realizate de către ofițerii de investigații spre victima infracțiunii, atât din punctul de vedere al informației oferite de aceasta, cât și din punctul de vedere al realizării măsurilor cu caracter profi-lactic. Astfel de activități reorientate de la victimă spre infractor vor permite, în cazul unui șir de infracțiuni, depistarea mai eficientă a faptelor ce urmează a fi săvârșite, prevenirea acestora și asigurarea securității persoanelor supuse riscului [14, p. 131-157].

Referințe bibliografice

1. Barbu Nicu Damian, *Investigații criminale*, Craiova, Ed. SITECH, 2015.
2. Cicala Al., *Analiza criminologică și prevenirea infracțiunilor de omor*. Ed.: Departamentul Editorial Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, Chișinău 2021.
3. Cicala Al., Rolul poliției în activitatea de prevenire a infracțiunilor de pun-gășie. În: *Materialele conferinței științifice cu participare internațională „Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice”*, Chișinău, 9 decembrie 2021.
4. Datele statistice a MAI al RM <https://www.mai.gov.md/ro/date-statistice> (vizitat la data 25.11.2022).
5. Factorii educației: <https://pascuadriana92.wordpress.com/2013/05/08/factorii-educatiei-in-faurirea-omului-este-important-mai-intai/> (vizitat la 25.11.2022).
6. Gladchi Gh., *Determinatele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență*. Chișinău, Centrul de drept, 2000.
7. Gladchi Gh., *Victimologie*. Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, Chișinău 2019.
8. Larii Iu. *Profilaxia victimologică a infracțiunilor săvârșite împotriva minorilor*. În: *Materialele conferinței științifico-practice internaționale „Probleme interdisciplinare în materia prevenirii și combaterii criminalității juvenile la etapa contemporană”*, din 5 octombrie 2007. Chișinău: Tipogr. Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2008.
9. Larii Iu., *Criminologie*, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI.
10. Larii Iu., Pohilă O., *Măsuri de prevenire victimologică a infracțiunilor de exploatare sexuală a femeilor și copiilor*. În: *Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, Științe juridice// Legal Sciences*, nr. 12/ 2020.
11. Un nou sector de „Supraveghere de Vecinătate”: <https://mai.gov.md/ro/news/un-nou-sector-de-supraveghere-de-vecinatate-comuna-geamana> (vizitat 30.11.2022).
12. *Victimologie și psihologia victimei*: <https://old.criminology.md/suport/sup30.pdf> (vizitat 21.11.2022).
13. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. *Преступность в Украине: причины и противодействие* Харьков Основа, 2003.
14. Франк Л.В. *Об изучении личности и поведения потерпевшего (нужна ли советская виктимология?)*. În: *Вопросы уголовного права, уголовного процесса и криминологии*. Душанбе, 1966.